

УДК 343.824

ВАСИЛЕНКО К.І.

ЗАГАЛЬНООСВІТНЄ І ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНЕ НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОРИ ВИПРАВЛЕННЯ ТА РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ СЕРЕДНЬОГО РІВНЯ БЕЗПЕКИ

Стаття присвячена дослідженню загальноосвітнього та професійно-технічного навчання як факторів виправлення та ресоціалізації засуджених. Проаналізовано основні аспекти цієї діяльності. Запропоновано напрямки підвищення ефективності застосування цих заходів.

Ключові слова: покарання, виправлення, навчання, освіта, професійна діяльність.

Статья посвящена исследованию общеобразовательного и профессионально-технического обучения как факторов исправления и ресоциализации осужденных. Проанализированы основные аспекты этой деятельности. Предложены направления повышения эффективности применения этих мероприятий.

Ключевые слова: наказание, исправление, обучение, образование, профессиональная деятельность.

The article focuses on the general educational and vocational education as factors of correction and resocialization of convicts. The main aspects of this activity are analysed. The directions to improve the application of these events are suggested.

Key words: penalty, correction, training, education, professional activity.

Вступ. Підвищення загальноосвітнього та професійно-технічного рівня засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки знаходиться в тісному взаємозв'язку з поведінкою цих осіб у період відбування покарання. Аналізуючи зміст ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК) «Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби», можна констатувати, що такі фактори мають тісний взаємозв'язок та взаємозалежність із соціально-виховною роботою серед засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки, вони здійснюються з метою сприяння розвитку цих осіб, їх виправлення та ресоціалізації. Слід додати, що їх вплив полягає не тільки у тому, що вони дають засудженим систему знань про закономірності розвитку природи та суспільства, розширюють межі їх світогляду, сприяють інтелектуальному розвитку та залучають їх до досягнень науки і техніки, але й безпосередньо впливають на виховний процес.

Постановка завдання. Загальноосвітнє та професійно-технічне навчання засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки було предметом досліджень різних вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких варто виділити І.Г. Богатирьова, С.Ф. Познишева, А.Х. Степанюка, Ф.Р. Сундурова та багатьох інших. Варто додати, що, незважаючи на вагомість внеску цих та інших авторів у дослідження вказаної проблематики, деякі питання підвищення загальноосвітнього та професійно-технічного рівня засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки на сьогодні залишаються невирішеними, що вказує на актуальність обраної теми наукової статті.

Результати дослідження. Навчання має пряме відношення до соціально-виховного впливу на засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки. Зокрема, під впливом навчання змінюється свідомість цих осіб, нахили, їх переконання, поведінка, звички тощо, а в процесі навчання у засуджених з'являються такі позитивні якості, як почуття відповідальності, дисциплінованості, цілеспрямованості та уміння раціонально використовувати свій час і долати перешкоди, а також змінюється на краще ставлення до інших осіб, що у даному випадку повністю співпадає

© ВАСИЛЕНКО К.І. – здобувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права (Національна академія внутрішніх справ)

з кінцевими результатами соціально-виховного впливу на засуджених, а з іншого боку, свідчить про взаємообумовленість останньої із загальноосвітнім і професійно-технічним навчанням цих осіб. При цьому, чим вище є загальноосвітній та професійно-технічний рівень засудженого, тим меншою є вірогідність вчинення ним повторних злочинів, тобто в такій ситуації зазначені види навчання виступають ще й антикриміногенним фактором [1, с. 418-419]. Як у свій час з цього приводу досить влучно зауважив С.Ф. Познишев, освіта в пенітенціарній установі повинна мати місце, оскільки вона необхідна, щоб знищити ту розумову п'янку, в якій порок і злочин приховує своє глибоке коріння. Саме тому, освіта, що дається в школі в місцях позбавлення волі, повинна, наскільки можливо, зайняти світ етичних понять і життєвих ідеалів [1, с. 211].

Окремі заходи загальноосвітнього та професійно-технічного навчання, як одного з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки, по своїй суті та змісту співпадають із соціально-виховним впливом на них та знаходяться в діалектичному взаємозв'язку між собою. До інших заходів соціально-виховного характеру можна віднести фізкультурно-оздоровчі заходи, які серед засуджених проводяться у встановлений розпорядком дня час та в межах УВП. У цілому, культурно-масова та фізкультурно-оздоровча робота є важливою складовою соціально-виховної роботи із засудженими до позбавлення волі, її зміст, напрями та форми визначені ст. 123–124 КВК України. Зміст культурно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи відображається у системі заходів та організаційної діяльності щодо забезпечення дозвілля засуджених, спрямованої на формування у них духовної культури і моральних якостей, навичок здорового способу життя та задоволення їхніх естетичних потреб. Закономірності культурно-масової та фізкультурно-оздоровчої роботи полягають у відповідності заходів, які плануються, загальній меті і завданням цієї роботи, конкретному змісту, методам і формам, специфіці й умовам відбування покарань, рівню загальнокультурного розвитку засуджених, духовній культурі та культурним потребам часу та місцю їх проведення, рівню підготовки організаторів, наявним можливостям їх матеріально-технічного забезпечення, що по своїй формі є аналогічними із заходами соціально-виховної роботи.

Серед інших проблем, що впливають на ефективність виховного впливу на засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки та потребують нагального розв'язання у сучасних умовах, деякі науковці небезпідставно називають необхідність підвищення рівня: а) впливу навчальної діяльності на виправлення засуджених; б) правової освіти та правового виховання осіб, засуджених до позбавлення волі; в) отримання вищої освіти особами, засудженими до позбавлення волі; у тому числі з використанням дистанційних освітніх технологій [2, с. 202]. При цьому слід зазначити, що між рівнем виправлення й відношенням засуджених до навчальної діяльності існує, як встановили В.М. Литвишков та А.В. Мідькіна, певна залежність: чим вище рівень виправлення, тим, відповідно, більш сумлінне ставлення засуджених до навчання, і, навпаки, чим сумлінніше засуджені ставляться до навчальної діяльності, тим вище рівень їх виправлення [3, с. 246-247].

Цікавим також є висновок, до якого прийшли зазначені науковці, а саме: відсоток засуджених з егоїстичною спрямованістю виявляється більшим у колективі з низьким рівнем розвитку. У той самий час засуджені із суспільною мотивацією більшою мірою виявляються в колективі, що виховує з більш високим рівнем розвитку [3, с. 247]. Особистість розвивається у процесі своєї життєдіяльності, тобто соціалізація особистості відбувається, як правило, на базі групового досвіду і виникає під час соціальної діяльності, а саме, як її результат. Таким чином, формування особистості кожного засудженого може здійснюватися у процесі соціальної діяльності, які можна визначити як цілеспрямовані дії, що ґрунтуються на врахуванні потреб, інтересів та дій інших людей, а також наявних у суспільстві соціальних норм, які підтримуються і впроваджуються в життя більшістю [4, с. 299].

Для набуття засудженими професійно-технічної освіти, здобуття ними робітничої професії відповідно до їх покликань, інтересів та здібностей, що допоможе їхній адаптації після звільнення від відбування покарання, у виправних колоніях реалізується програма диференційованого виховного впливу на засуджених «Професія». У межах цієї програми засудженим пропонується на вибір освоїти робітничі професії, якими засуджений може оволодіти в навчальному центрі колонії, професійно-технічному училищі та на виробництві установи.

Отже, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання є домінуючими факторами виправлення та ресоціалізації засуджених. Виходячи з цього, та з метою набуття засудженими базової та повної загальної середньої освіти, підвищення їх освітнього рівня у виправних ко-

лоніях середнього рівня безпеки, реалізується програма диференційованого виховного впливу на засуджених «Освіта». У межах цієї програми засуджені залучаються до загальноосвітнього навчання з метою здобуття ними початкової освіти – для тих, хто не вмів читати, писати, що є непоодиноким фактом, або базової загальної середньої освіти чи повної загальної середньої освіти. Засудженим, які бажають підвищити свій освітній рівень, адміністрація виправної колонії надає можливість для навчання за дистанційною та заочною формами навчання у вищих навчальних закладах [5]. У контексті цього на пряму погоджуємося з позицією М.С. Пузирьова, що саме дистанційна форма навчання, яка передбачає більше часу для самоосвіти, найбільше відповідає умовам відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк та є більш пристосованою для засуджених до цього виду покарання. Апробація такої форми навчання відповідатиме нормам кримінально-виконавчого законодавства та законодавства про освіту, втім, із налагодженням тісної взаємодії ДПіТС України та Міністерства освіти і науки України [6, с. 147]. Цілком справедливою у зв'язку з цим є пропозиція А.В. Байлова щодо доцільності розроблення «Положення про дистанційне навчання в установах виконання покарань України» [2, с. 217]. Окрім цього, засудженим створюються умови для занять самоосвітою у вільний від роботи час.

Виходячи з вищевикладеного та підводячи підсумки з означеної тематики, слід визнати, що законодавець цілком обгрунтовано до основних засобів виправлення та ресоціалізації засуджених відніс загальноосвітнє і професійно-технічне навчання засуджених, адже саме в ньому реалізуються вказані види діяльності, що мають суспільно корисну спрямованість та сприяють формуванню і розвитку моральних властивостей та якостей особистості. Саме тому, зазначеному навчанню приділяється значна увага, враховуючи, що воно є одним із найефективніших засобів впливу на свідомість будь-якої особи, в тому числі, на засудженого.

Стаття 107 КВК визначає право засуджених до позбавлення волі на здобуття освіти відповідно до законодавства України про освіту, а, отже, і вищу освіту в тому числі. Однак, на сьогоднішній час змін до законодавства про освіту, які б надавали можливість засудженому під час перебування в колонії здобути вищу освіту немає, що, на нашу думку, є суперечливим, принаймні в контексті гуманізації виконання та відбування покарання. А право на самоосвіту засуджених носить, на жаль, формальний характер. Тому, на наш погляд, для надання засудженим до позбавлення волі можливості отримати вищу освіту у виправних колоніях середнього рівня безпеки необхідно її впровадити, хоча б у формі дистанційного навчання, яка передбачає більше часу для самоосвіти. Такий порядок делегований законодавчою нормою, передбаченою абз. 6 ст. 107 КВК [7]. Як відомо, дистанційне навчання – це технологія, що базується на принципах відкритого навчання, при якому широко використовуються комп'ютерні навчальні програми різного призначення та сучасні телекомунікації з метою доставки навчального матеріалу та спілкування безпосередньо за місцем перебування студентів. Враховуючи чинні зміни до законодавства України, особливо в частині дозволу засудженим користуватися Глобальною Інтернет мережею, впровадити в життя зазначений процес є цілком можливим кроком. Важливим у зв'язку з цим є інший висновок, а саме, створення можливості отримання вищої освіти в місцях позбавлення волі є необхідним елементом ресоціалізації та виховання засуджених, а також одним із шляхів недопущення розвитку правового нігілізму серед засуджених і їх адаптацію до «колонійських традицій», що в подальшому, як правило, призводить до рецидиву злочину.

Висновки. Отже, загальноосвітнє та професійно-технічне навчання посідає значне місце у виховному впливі та у виправленні і ресоціалізації засуджених у виправних колоніях середнього рівня безпеки. Як показали результати наукового пошуку, воно: а) впливає на цих осіб; сприяє розвитку моральних якостей; розширює поле їхньої колективної діяльності та спілкування; б) успіхи в навчальній діяльності підвищують соціальний престиж засуджених; зміцнюють їхнє положення в колективі, сприяє самоствердженню суспільно корисними засобами та способами; в) у ході навчання засуджені вступають у взаємодію не тільки з певною сукупністю фактів, відомостей у вигляді теорій, законів, правил і таке інше, але й з організатором цього процесу – вчителем, а також з іншими засудженими; г) у процесі цієї взаємодії встановлюються емоційні та психологічні контакти, що є джерелом формування колективних взаємин і спілкування між ними; г) у результаті, засуджені не просто здобувають нові знання, але й збагачують досвід колективної діяльності, вступають у нові взаємодії з навколишньою діяльністю [2, с. 203], а в кінцевому результаті – знижують вірогідність вчинення засудженими нових злочинів та підвищують рівень сприйняття ними виховно-ресоціалізаційного впливу з боку визначених у законі суб'єктів і учасників кримінально-виконавчої діяльності в місцях позбавлення волі.

Список використаних джерел:

1. Познышев С.В. Основы пенитенциарной науки. / С.В. Познышев. М. : Юридическая литература, 1924. – 324 с.
2. Засоби виправлення і ресоціалізації засуджених до позбавлення волі: [монографія] / за заг. ред. д.ю.н., проф. А.Х. Степанюка. – Х. : Кроссроуд, 2011. – 323 с.
3. Литвишков В.М. Пенитенциарная педагогика: Курс лекций / В.М. Литвишков, А.В. Мидькина. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2004. – 400 с.
4. Скоков, С.І. Соціально-виховна робота як один з основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених / С.І. Скоков // Інформаційний бюлетень за матеріалами курсу підвищення кваліфікації резерву кадрів на посади начальників органів та установ виконання покарань кримінально-виконавчої системи України / уклад.: Ю.Г. Головач, В.А. Костенко, О.В. Дзюман та ін. – Біла Церква : КОШОПК, 2004. – С. 299.
5. Харківські пенітенціарії та представники освіти обговорили організацію навчального процесу у виправних установах області // Державна пенітенціарна служба України > Головна > Прес-служба > Новини регіонів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/publish/article/686546>.
6. Пузирьов М.С. Реалізація виправними колоніями принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк : [монографія] / Пузирьов М.С. ; за наук. ред. докт. юрид. наук, проф. І.Г. Богатирьова. – К. : ВД «Дакор», 2014. – 300 с.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України: прийнятий 11 липня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.